

Соња ВЕСЕЛИНОВИЋ
СТВАРАЛАШТВО НОВИХ ЖЕНА
И КУЛТУРНИ КАПИТАЛ

Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

(Svetlana Tomić. *The Hidden History of New Women in Serbian Culture: Toward a New History of Literature*.
Lanham: Lexington Books, 2022, 304 pp.)

Књига *The Hidden History of New Women in Serbian Culture*, односно *Скривена историја нових жена у српској култури*, објављена на енглеском језику, упознаје ширу, интернационалну читалачку публику с истраживачким опусом Светлане Томић и с историјом женског стваралаштва у оквиру српске културе 19. и с почетка 20. века. Поднаслов *Ка новој историји књижевности* сведочи о томе да је и ова књига – као и друге студије С. Томић – ношена амбицијом ауторке да интервенише у званичну, институционално засновану историју српске књижевности као оне у којој су ауторке присутне више као инцидент него по правилу, али и свешћу да је такву концепцију изузетно тешко променити у нашој култури чак и у 21. веку. Књига се састоји од три целине: „Нове жене и њихови културни доприноси“ (*The New Women and Their Cultural Contributions*), „Неки од мушкараца који су подржавали нове жене“ (*Some of the Men Who Supported New Women*) и „Конструкција, реконструкција и деконструкција сећања на нове жене“ (*The Construction, Reconstruction, and Deconstruction of Memory of New Women*), те закључка на крају. Укључује илустрације, архивску грађу, богату библиографију и именски и предметни регистар. Светлана Томић је за ову студију награђена признањем Северноамеричког удружења за српске студије (*The North American Society for Serbian Studies*), које се додељује најбољој књизи на енглеском језику посвећеној српској друштвеној и културној историји.

Ауторка најпре историјски контекстуализује причу о женском стварању и прећутаном или порекнутом месту у српској књижевности, да би читалац могао да разуме специфичне околности у којима књижевнице делују, а особито значај образовања у патријархалној средини у којој су жене ступиле у јавни простор тек кад су се створили услови да се школују и раде као учитељице. Светлана Томић користи се методологијом студија памћења, родних студија, али на више места експлицитно предочава како функционише коди-

фиковано знање, културни капитал и канон, и како често утицајне академске фигуре релативизују напоре и достигнућа истраживача у расветљавању чињеница у вези са животом и стварањем књижевница и културних посленица. У том смислу, она истиче да су и драгоцене књиге и истраживања страних ауторки и аутора попут Силије Хоксворт и Александра де ла Серде игнорисане, а њихово важно мапирање српског културног простора у интернационалној сфери остало маргинално за главни, званични ток српске књижевне историје и знања о књижевности. Притом, ауторка сугерише колико су управо приступи страних истраживачица и истраживача допринели томе да се феномени попут процеса еманципације, значаја образовања, женског ауторства и жене као узора осмотре у компаративној визури и сагледа специфичност борбе за властити стваралачки израз и признање на овим просторима, а један од најзначајнијих интернационалних концепата у овом периоду јесте „нова жена“.

У првом делу своје књиге Светлана Томић посвећује пажњу кључним књижевницама 19. века – Драги Гавриловић, краљици Наталији Обреновић, Милки Алексић Гргуровој и Јелени Ј. Димитријевић. Код сваког од ових портрета веома су важни биографски подаци и друштвено-историјска контекстуализација, односно оцртавање специфичних околности школовања, стваралачког развоја, породичних услова, материјалне ситуације, који сви заједно одређују ограничења патријархалне средине у којој су се ауторке определиле за то да штампају своја дела, да постану књижевнице, да изразе специфично женско искуство и актуелне теме, донесу нове женске ликове у српску књижевност и носе се с критиком која им је ретко била наклоњена. У анализи дела Драге Гавриловић као првог женског романописца код нас, С. Томић, која се дуго бави проучавањем њеног стваралаштва, потенцира особито приметан отпор према објективном вредновању тог дела. Интерпретације у феминистичком кључу не интегришу се у знање о књижевности него се за њих оставља као нека ниша езотерије и самодовољности, па је тако и са сада већ тешко занемарљивим критичким опусом посвећеном делу Драге Гавриловић наспрам неке успутне негативне оцене академских или критичких (мушких) ауторитета. Тај ауторитет у времену о коме пише Светлана Томић свакако је био Јован Скерлић и његово игнорисање женске традиције углавном се узима као парадигматично и за поступке потоњих историчара српске књижевности.

Јавни ангажман и деловање књижевница у сфери образовања, културе и женских друштава суштински је значајан аспект и за тумачење и разумевање њихових дела, с обзиром на тематску иновативност тих остварења, а посебно имајући у виду уписивање феминистичког концепта жениног самоодређења и изградње свог пута у нове књижевне хероине. У другом делу своје књиге, ауторка поклања пажњу фигурама културних радника који су подржавали еманци-

пацију и професионалну реализацију жена. Она пише о сарадњи краљице Наталије и књижевника Драгутина Илића, који је краљици помагао у више наврата својим политичким деловањем, али је и написао *Роман краљице Наталије*, у настојању да се њена трагична животна прича обелодани као психолошка драма, као и да се ослика друштвени живот српске престонице. На тај начин је допринео културном сећању на краљицу Наталију, мада је овај роман ретко читан и проучаван. Као либералан, антидогматски и антиклерикални дух, Илић је и сам стајао на маргини главног, повлашћеног тока српске књижевности. Светлана Томић указује и на сарадњу Данице Бандић и Уроша Предића на њеној књизи за децу *Тера баба козлиће* из 1923. Ова књига је била веома популарна и добро прихваћена управо захваљујући одличној целини коју су чинили текст Д. Бандић и Предићеве илустрације. Ова интермедијална анализа праћена је и подробном контекстуализацијом развоја књижевности за децу код српских и хрватских књижевница.

Трећи део књиге вишеструко је информативан и као свој главни задатак поставља спасавање од заборава читавог низа ауторки, те сакупљање њихових биографских и библиографских података. С. Томић анализира мемоарске текстове српских књижевница Станке Глишић, краљице Наталије Обреновић, Савке Суботић и Паулине Лебл Албале, насталих у амбицији да се остави спомен на живот и стваралаштво, али исто тако забележе културне и друштвене околности и ограничења који су обликовали животе жена на другачији начин него што памти званична културна историја, обележена мушком перспективом. За разлику од мемоара виђенијих мушкараца тог периода, усредсређених на јавни живот, професионални развој, пуних чињеница које су слабо наративно организоване и зато тешко проходне, ауторка примећује како су мемоари књижевница стилски и наративно ближе књижевном тексту, баве се и приватним и породичним животом и неретко наликују на својеврстан *Bildungsroman*. Томић даје и изузетно драгоцен преглед преводитељки из 19. века, које су обогатиле своју културу и често користиле управо позицију преводитељке да ступе у сферу јавне речи и пронађу свој ауторски глас. Посебно место у култури сећања на стваралаштво жена има споменик Милици Стојадиновић Српкињи и албум *Српкиња* (1913), издавачки подухват који је окупио угледне, образоване жене, представио их као узорне у простору јавног сећања и славе, а све је подржала и реализовала једна женска организација – Добротворна за друга Српкиња у Иригу.

Свим овим облицима ангажовања на исправљању јавне слике и спомена на културни допринос жена кроз српску историју насупрот званичног прећуткивања, Светлана Томић се управо и бави у контексту могућности нове историје књижевности која осим што чува драгоцено културно наслеђе од заборава, обезбеђује и свест о конти-

нуитету женског културног прегалаштва које свакој следећој генерацији омогућава да пође од одређеног културног капитала, а не од нулте тачке. Представљање деловања ове нове социјалне групације образованих и економски независних жена у уџбеницима и универзитетским студијским програмима, сматра ауторка, допринело би да се региструју и важне промене у српском друштву 19. века и на прелазу векова, да се потврди темељна веза између образовања и еманципације, као и да се српска књижевност овог периода сагледа као далеко комплекснија и плуралнија.